

Lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö - osallistuminen ja vaikuttavuus

Sakari Ahola (erikoistutkija) ¹ ja Jenny Spooft¹ (tutkija) ¹

1. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, Research Unit for the Sociology of Education (RUSE), Turun yliopisto

Johdanto

Yksi lukioiden ja korkeakoulujen nivelvaiheen keskeinen ongelma on edelleen liian hidas sijoittuminen korkeakoulutukseen (OKM 2017). Viime vuosina on uudistettu erityisesti korkeakoulujen opiskelijavalintoja, jotta opiskelijat etenisivät nopeammin toiselta asteelta korkeakouluihin, mutta näiden uudistusten vaikutukset ovat toistaiseksi olleet vähäisiä (Ahola, Asplund & Vanhala 2018; Ahola & Spoof 2019).

Korkeakoulujen opiskelijavalintojen uudistamisen ohella lisätään toisen asteen ja korkeakoulujen sekä työelämän välistä yhteistyötä. Tähän liittyvät kirjaukset tehtiin uuteen lukiolakiin, joka tuli voimaan 1.8.2019 (SA 714/2018). Hallituksen esityksen (HE 41/2018) mukaan lain tarkoituksena on vahvistaa lukiokoulutuksen järjestäjien yhteistyövelvoitteita. Osa lukiokoulutuksen oppimäärän opinnoista on järjestettävä yhteistyössä yhden tai useamman korkeakoulun kanssa. Opetus on lisäksi järjestettävä niin, että opiskelijalla on mahdollisuus kehittää kansainvälistä osaamistaan sekä työelämä- ja yrittäjyysosaamistaan.

Uudella lailla halutaan parantaa kaikkien opiskelijoiden mahdollisuuksia tutustua korkeakouluihin ja korkeakouluopintoihin jo lukio-opintojensa aikana. Yhteistyön lisäämisellä pyritään tukemaan sujuvaa siirtymää lukiosta korkeakouluun vahvistamalla lukiolaisten jatko-opinto- ja urasuunnittelun taitoja, sujuvoittamalla opintopolkuja, edistämällä osuvia koulutusvalintoja sekä ehkäisemällä epätarkoituksenmukaisia valintoja ja opintojen keskeyttämistä. Lain tavoitteena on myös, että opiskelijat voivat kehittää jatko-opinnoissa ja myöhemmin työelämässä tarvitsemiaan tietoja ja taitoja kokonaisvaltaisesti jo lukio-opintojen aikana.

Vuonna 2009 toteutetussa Lukion suunta -selvityksessä lukiolaisilta kysyttiin korkeakoulu- ja työelämäyhteistyöstä. Noin kaksi viidestä oli sitä mieltä, että lukiolaisille pitäisi tarjota mahdollisuus suorittaa syventäviä ja soveltavia kursseja korkeakouluissa. Suurin osa ei kuitenkaan osannut vastata kysymykseen, mikä kertoo siitä, että koko asiasta ja sen merkityksestä ei oltu oikein selvillä. Yksi syy tähän voi olla se, että omassa lukiossa ei ole saatu mitään kokemuksia korkeakoulu-yhteistyöstä. Vaikka valtaosa miettii lukion jälkeistä aikaa jatko-opintojen ja työuran kannalta, vain vajaa puolet kertoi saaneensa edes jonkin verran tukea tähän pohdintaan. (Lukion suunta 2009.)

Samansuuntaisia havaintoja tehtiin Koulutuksen arviointineuvoston (KARVI) selvityksessä lukion tarjoamista jatkokoulutusvalmiuksista. Selvityksen mukaan lukion opinto-ohjaus samoin kuin koko lukio näyttää toimivan jokseenkin irrallaan työ- ja elinkeinoelämästä sekä korkeakoulumaailmasta. Arviointiryhmä katsoo, että lukioihin tulisi saada työelämään ja korkeakoulutukseen orientoivia jaksoja. Lukioiden pitäisi tehdä yhteistyötä lähialueiden korkeakoulujen kanssa säännöllisesti ja pitkäjänteisesti. (Hautamäki ym. 2012; vrt. Kiviniemi 2015.)

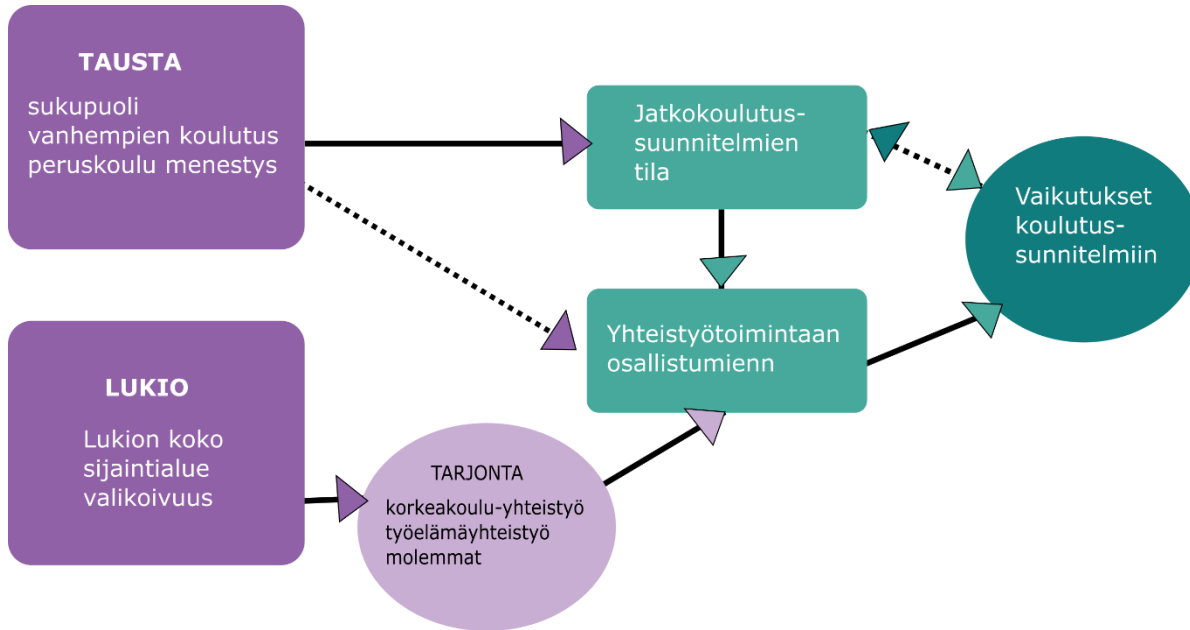

Nykyinen hallitus pyrkii purkamaan korkeakoulujen hakijasumaa ja nopeuttamaan sijoittumista lisäämällä koulutuspaikkoja (Hallitusohjelma 2019). Lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyön lisäämisen taustalla puolestaan on ajatus, että yhteistyöstä saatujen kokemusten ansiosta lukiolaisten koulutusvalinnat voisivat suuntautua nykyistä laajemmalle, esimerkiksi pois suosituilta hakupainealoilta myös muille aloille ja erityisesti ammattikorkeakouluihin. Taustalla on ajatuksena nopea työllistyminen. (OKM 2019.) Tavoitteena on myös, että opiskelija tutustuisi korkeakoulujen tarjontaan ennakkoluulottomasti ilman sukupuolittuneita tai muunlaisia ennakoasenteita (LOPS 2019).

Miten paljon yhteistyöllä voidaan vaikuttaa? Tarkastelemme tässä artikkelissa lukiolaisbarometrin aineiston pohjalta sitä, millainen on lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyön tarjonta ja sen tuntemus, missä määrin lukiolaiset osallistuvat yhteistyöopintoihin ja muihin tapahtumiin sekä onko mahdollinen osallistuminen vaikuttanut heidän koulutus- ja urasuunnitelmiinsa. Tämän yhteydessä tarkastelemme, millainen kohdejoukon jatkokoulutussuunnitelmien tilanne on kyselyhetkellä ollut. Lisäksi vertaamme lukiolaisbarometrin antamaa kuvaa yhteistyöstä, siihen osallistumisesta ja sen koetusta vaikuttavuudesta Valtioneuvoston TEAS-hankkeessa ”Siirtymät sujuviksi – Lukioiden korkeakoulu ja työelämäyhteistyö (SISU)” kerättyyn lukioiden rehtoreille suunnattuun kyselyyn, joka käsitteli yhteistyön laajuutta ja sen vaikuttavuutta. Kyselyn toteuttamisesta ja siihen vastaamisesta saa lisätietoa hankkeen loppuraportista (Ahola ym. 2020).

Tarkastelemme kysymyksiä heuristisen analyysimallin avulla, joka on esitetty kuviossa 1. Tarkoitus ei ole mallintaa yhteistyöhön osallistumista ja sen vaikutuksia monimuuttujamenetelmiä käyttäen. Sen sijaan esittelemme tiivistetysti ja yleisellä tasolla mallin implikoimia päävaikutuksia, ja pääpaino on niihin liittyvillä koulutuspoliittisilla johtopäätöksillä.

Aiemman tutkimuksen (ks. luku 2) mukaan nuoren tausta vaikuttaa hänen koulutussuunnitelmiinsa ja koulutuksessa valikoitumiseen. Aikaisemmin ei ole tutkittu, miten ja missä määrin tausta mahdollisesti vaikuttaa yhteistyötoimintaan osallistumiseen. Nuoren jatkokoulutussuunnitelmien tilan pitäisi vaikuttaa yhteistyötoimintaan osallistumiseen – ainakin lukiouudistuksen politiikkatavoitteiden näkökulmasta. Samaisten tavoitteiden mukaan osallistumisen tulisi vaikuttaa nuorten jatkokoulutus- ja urasuunnitelmiin. Tämä on koko tarkastelun keskeinen empiirinen kysymys. Kuvion 1 alaosa perustuu edellä mainitun SISU-hankkeen rehtorikyselyn tuloksiin. Tältä osin hypoteesimme on, että lukiolaisbarometriin vastanneilla yhteistyötoimintaan osallistuminen on kiinni lähinnä lukion tarjoamista mahdollisuuksista.

Kuvio 1. Analyysimalli

Millä perusteella nuoret tekevät koulutusvalintoja?

Lukion jälkeiseen koulutukseen hakeutuminen asettaa nuoren usein ensimmäistä kertaa vaativaan päätöksentekotilanteeseen, jonka hän kokee vaikuttavan koko loppuelämäänsä (Garam & Ahola 2001; Holmegaard ym. 2014). Koulutusvalintaa tehdessä on oltava sekä itsetuntemusta että tietoa yhteiskunnasta ja sen tarjoamista koulutusmahdollisuuksista. Nuoren on myös kyettävä artikuloimaan omat kiinnostuksen kohteensa. Kyseessä on prosessi, jossa päädytään enemmän tai vähemmän varmaan valintaan (Germeijs & Verschueren 2006; Germeijs ym. 2012).

Toisaalta nykynuoret ajattelevat – ja tällaista maailmankuvaa nykyinen ohjausparadigma osaltaan pönkittää – että he voivat valita mitä tahansa ja että kaikki on vain itsestä kiinni. Samalla he kamppailevat lukuisten kysymysten kanssa, kuten onko tämä nyt minulle oikea ja sopiva valinta (Holmegaard ym. 2014).

Koulutuksen ja tulevan ammatin valitsemisen ja siihen liittyvän päätöksentekoprosessin (Super 1980) ohella kyse on myös yhteiskunnallisesta valikoitumisesta (Bourdieu & Passeron 1977; Ahola 1995; Thomsen 2012). Vanhempien koulutus ja sosiaalinen asema ovat jo osaltaan vaikuttaneet siihen, että nuori on päätenyt lukioon, ja ne vaikuttavat edelleen siihen, miten korkeakoulutukseen valikoidutaan (Ahola & Nurmi 1995; Nori 2011). Tiedetään myös, että koulutusala periytyy (Leppel, Williams & Waldauer 2001; Ahola & Tolonen 2013).

Vanhempien ja muun perheen ohella kaverit sekä nykyisin yhä enemmän myös sosiaalinen media vaikuttavat nuorten koulutusvalintoihin ja elämänuriin. Tältä osin tutkimus ei ole yhtä laajaa ja systemaattista kuin valikointitutkimus, ja tuloksetkin ovat osittain ristiriitaisia. (Krezel & Krezel 2017.) Voidaan myös olettaa, että kavereiden vaikutus vähenee, kun siirrytään lukion jälkeisiin koulutusvalintoihin. Sosiaalinen media sen sijaan on entistä tärkeämpi, ja sitä myös korkeakoulut käyttävät tehokkaasti omaan markkinointiinsa tilanteessa, jossa kilpailu hyvistä opiskelijoista on kovaa (Ojala & Ahola 2008; TAT 2019).

Tutkimukset valinnan kynnyksellä olevien lukionuorten päätöksenteosta kertovat, että osalla valinta tai päätös on tehty jo varhain ja osalla prosessi on vielä koulun päätösvaiheessakin kesken (Germeijs ym. 2012; Holmegaard ym. 2014). Varsinaissuomalaisia abiturientteja koskenut suomalainen tutkimus (Garam & Ahola 2001) erotteli neljä ryhmää. Ensimmäisen ryhmän muodostavat ne, jotka ovat aina tienneet, mitä haluavat ja mihin koulutukseen hakeutuvat. Tässä ryhmässä taustan vaikutus on suuri, ja siihen kuuluu paljon nuoria, jotka seuraavat vanhempiensa jalanjäljissä esimerkiksi lääkäriksi, juristiksi tai opettajaksi (vrt. Ahola & Tolonen 2013). Toisessa ryhmässä nuorilla on monia kiinnostavia vaihtoehtoja, joista he etsivät tietoa ja joita he punnitsevat omiin mieltymyksiinsä ja vahvuuksiinsa peilaten. Kolmas ryhmä käyttää eräänlaista poissulkemistekniikkaa. Tähän ryhmään kuuluvilla on muita heikompi itsetuntemus ja käsitys siitä, mikä olisi oma ala. Tiettyjen ammattien ja koulutusten poissulkemisen jälkeen heille jää joitain vaihtoehtoja, joita he voisivat ajatella. Heillä valinnan varmuus ja siihen sitoutuminen ovat kuitenkin kahta edellistä ryhmää heikompia (vrt. Germeijs ym. 2012). Neljännen ryhmän opiskelijat haluaisivat jatkaa koulutustaan, mutta he ovat mietintä- ja päätösprosessissaan vasta aivan alkutekijöissä.

Kun hakemus on jätetty Opintopolkuun, jossa voi hakea enintään kuuteen hakukohteeseen, tilanne on usein Holmegaardin ja kumppanien (2014) narratiivisessa tutkimuksessaan kuvaama: Nuoret kertovat, että valittu koulutus on juuri se, mitä he ovat aina halunneet ja mistä he ovat olleet kiinnostuneita. Samalla he kuitenkin kysyvät, olenko nyt sittenkään tehnyt oikean valinnan. Ei ole ihme, että valinnat elävät ja muuttuvat vielä monta kertaa koulutuspolun aikana.

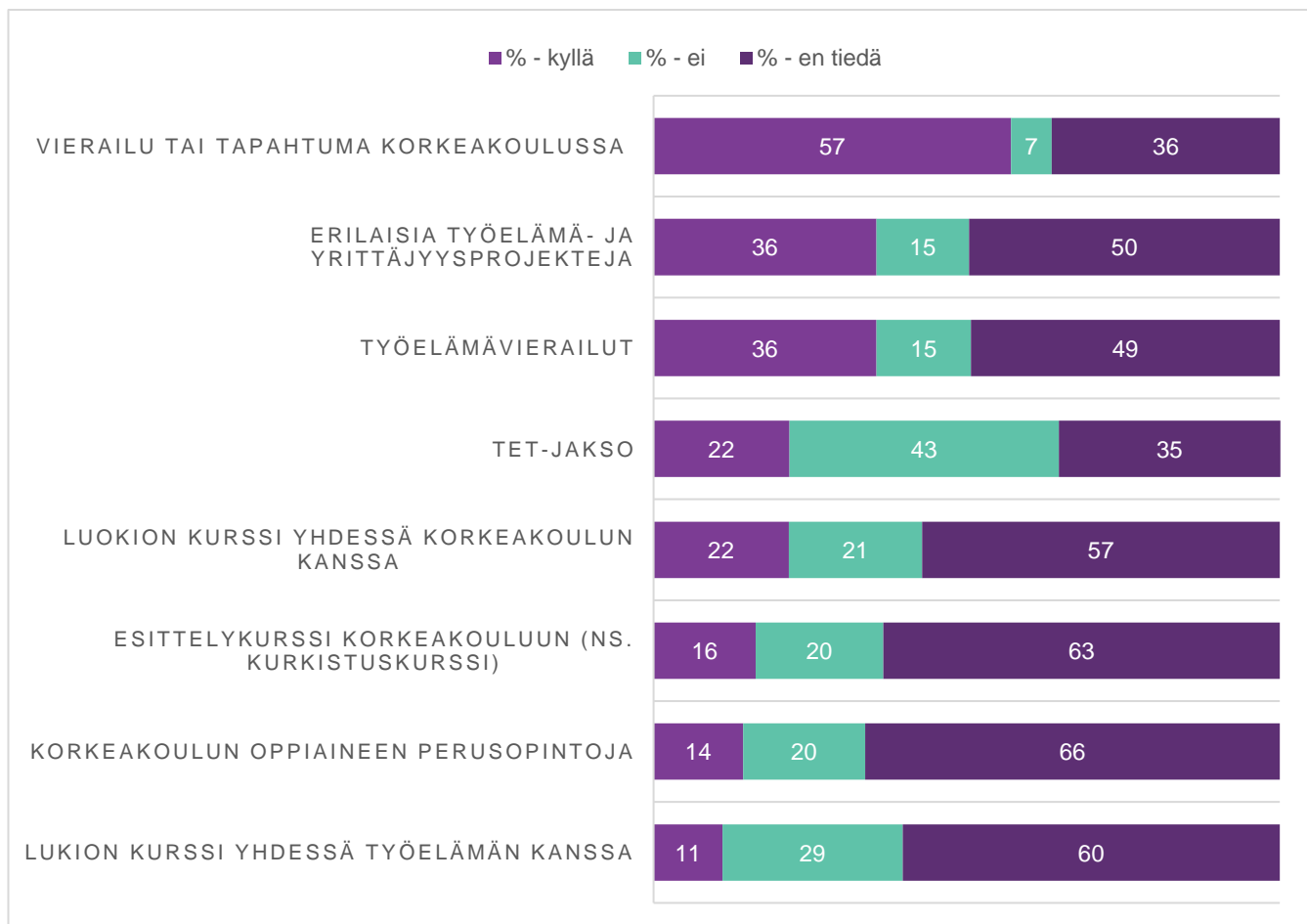
Kun ajatellaan johdannossa esitettyjä lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyön lisäämisen perusteluita, erityisesti niin sanottua nopeuttamispolitiikkaa, on syytä vielä mainita ne tutkimus- ja tilastotiedot, jotka kertovat, että nuorten koulutuspreferenssit ovat suhteellisen pysyviä (esim. Galli & Ahola 2011). Korkeakoulutukseen ja eri aloille hakemiseen vaikuttavat jonkin verran suhdanteet ja aloihin liittyvät muoti-ilmiöt, mutta muutoin eri alojen ja erityisesti niin sanottujen hakupainealojen suosio on pysyvää ja vakaata. Viime vuosina tehdyt korkeakoulujen opiskelijavalintojen uudistukset ovat saaneet aikaan jonkin verran muutoksia erityisesti tuoreiden ylioppilaiden hakukäyttäytymiseen. Suosiotaan ovat kasvattaneet esimerkiksi kauppatieteet ja tekniikka. Kasvatustieteiden ja

humanististen tieteiden ensisijaisten hakijoiden osuudet ovat puolestaan vähentyneet. Ministeriön politiikkatavoite lukion päättäneiden korkeakouluvalintojen monipuolistumisesta ei ole ainakaan siinä mielessä toteutunut, että tuoret ylioppilaat suuntaavat hakunsa entistä enemmän yliopistoihin (Ahola 2019). Sama trendi näkyy myös Kun koulu loppuu -tutkimuksen tuloksissa (TAT 2019).

Tulokset

Lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyön tarjonta ja sen tuntemus

Lukiolaisilta kysyttiin, tarjoaako heidän oppilaitoksensa opintoja tai kursseja, jotka on järjestetty yhteistyössä korkeakoulun tai työelämän kanssa. Kuvioista 2 käy silmään pistävästi ilmi, että useimmissa kysymyksissä tietämättömien määrä on puolet tai enemmänkin. Parhaiten on tunnistettu abipäivän tyypiset vierailut ja tutustumiset korkeakouluihin. Yli puolet vastanneista kertoi, että heidän lukionsa järjestää tämäntyyppistä toimintaa. Ei-vastauksia oli vajaa kymmenes, ja loput kertoivat, etteivät tiedä. Suhteellisen hyvin tunnistettiin myös työelämään tutustumisjakso (TET). Vain 35 prosenttia vastasi, ettei tiedä. Kuitenkin vain viidennes kertoi, että heidän lukiossaan tarjottiin mahdollisuus TET-jaksoon.

Kuvio 2. Lukioiden tarjoama korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö.

Uudistettu lukiolaki edellyttää, että lukiot järjestävät muutaman vuoden kuluttua osan opetuksesta yhteistyössä korkeakoulujen kanssa (SA 714/2018). Kuvion 2 perusteella korkeakoulujen kanssa järjestetyt kurssit eivät ole kovin yleisiä. Vain viidennes on vastannut lukion tarjoavan tällaisia kursseja. Työelämän kanssa järjestetyt kurssit ovat vielä harvinaisempia.

Tietämättömien suuri määrä herättää kysymyksen, onko tietämättömyys vastaajaan liittyvä ominaisuus vai kysytyyn yhteistyömuotoon ja sen näkyvyyteen liittyvä ominaisuus. Asiaa voi lähestyä tarkastelemalla, missä määrin samat vastaajat ovat antaneet ”en tiedä” -vastauksia. Syynä voi olla vastaajan yleinen tapa vastata – toisin sanoen asia ei ole oikein kiinnostanut. Oma opiskelu voi olla arkista perussuorittamista, ja ehkä lukiolaisella on erilaisia opiskeluun liittyviä ongelmia, eikä tämälapsiin muun opiskelun päälle tarjottuihin erikoisuuksiin ole juuri kiinnitetty huomiota.

Teimme ”tietämättömyydestä” yksinkertaisen summamuuttujan, joka saa arvons nolla, mikäli vastaaja ei ole sanonut yhteenkään kysytyistä kahdeksasta yhteistyömuodosta ”en tiedä”, ja vastaavasti 8, jos hän on ruksannut kaikkiin kohtiin ”en tiedä”. Mitä enemmän ”en tiedä” -vastaajat olisivat samoja henkilöitä, sitä selvemmin summamuuttujan jakauma keskittyisi nolnaan ja kahdeksaan. Todellisuudessa jakauma on kuitenkin varsin tasainen, mikä kertoo siitä, että eri henkilöt ovat vaihtelevassa määrin tunnistaneet lukionsa tarjoamia erilaisia yhteistyömuotoja.

Pienissä lukioissa on vähiten tietämättömiä mutta myös vähemmän yhteistyötä tarjolla. Lukiopaikkakunnan suuralueen mukaan tarkasteltuna Pohjois- ja Itä-Suomessa, joissa on eniten pieniä lukioita, tietoa erilaisista yhteistyötavoista on eniten, kun taas Etelä-Suomen lukioissa tietoa on vähiten. Pienemmissä lukioissa opiskelevilla on toisin sanoen paremmat käsitykset siitä, millaista yhteistyötä on tarjolla.

Koska tietämättömien määrä on niin suuri, on lukiolaisten vastauksia vaikea suoraan verrata rehtorikyselyn tietoihin eri korkeakoulu- ja työelämäyhteistyön muotojen yleisyydestä. Rehtorikyselyn perusteella yhteistyö korkeakoulujen ja työelämän kanssa on lukioissa jo yleistä. Puolet lukioista tekee säännöllistä ja lopuistakin lähes kaikki satunnaista yhteistyötä korkeakoulujen ja työelämän kanssa. Vain muutama ilmoitti, että ei tee yhteistyötä ollenkaan. Yleisimpiä yhteistyön tapoja ovat rehtoreiden mukaan erilaiset opiskelijoiden, opettajien ja opinto-ohjaajien vierailut korkeakouluihin ja työelämään. Näitä on käytössä yli 80 prosentissa vastanneista lukioista. Yhteistyössä järjestettyjä lukion kursseja on selvästi vähemmän (noin 40 prosentissa). Suurissa lukioissa yhteistyötä on enemmän ja se on säännöllisempää. Kun otetaan huomioon lukion koko, alueittaiset erot näyttäisivät olevan

vähäisiä. Uuden lukiolain tavoitteena on lisätä korkeakoulu- ja työelämäyhteistyötä ennestään ja tehdä siitä ennen kaikkea pysyvää. Rehtoreista 58 prosenttia on sitä mieltä, että heidän lukiollaan on hyvät tai erittäin hyvät valmiudet vastata uuden lukiolain vaatimuksiin.

Yhteistyöpintoihin tai -tapahtumiin osallistuminen

Lukiolaisilta kysyttiin osallistumista tai aikomusta osallistua lukion järjestämiin yhteistyöpintoihin tai -tapahtumiin. Vain joka neljäs vastasi osallistuneensa tai aikovansa osallistua. Vajaa kolmannes vastasi ei, ja 44 prosenttia ei osannut sanoa, aikooko osallistua. Tyttöjen ja poikien osallistumisessa ei havaittu eroja. Myöskään vanhempien koulutus ei vaikuta osallistumiseen. Erikokoisissa ja eri alueilla sijaitsevista lukioissa opiskelijat ovat osallistuneet tai aikoivat osallistua yhteistyöhön keskimäärin yhtä usein. Ensimmäisen vuoden opiskelijoista vain joka viides on osallistunut tai suunnittelee osallistuvansa ja vähän yli puolet (54 %) ei osannut vielä sanoa. Toisen vuoden opiskelijoissa osallistuneita tai sitä suunnittelevia on enemmän (33 %) ja vastaavasti epätietoisia vähemmän (33 %).

Osallistuminen näyttäisi olevan kiinni ennen kaikkea tarjonnasta. Taulukosta 1 nähdään, että eniten osallistutaan silloin, kun lukio tarjoaa sekä korkeakoulu- että työelämäyhteistyötä. Mikäli lukio tarjoaa vain korkeakoulu yhteistyötä, on osallistuneita ollut vähiten. Työelämän kanssa toteutettavaan toimintaan on osallistuttu tai aiotaan näin tarkasteltuna osallistua enemmän kuin korkeakoulujen kanssa toteutettavaan toimintaan. Tulos on kuitenkin vain suuntaa antava, koska lukionsa tarjonnasta tietämättömiä on niin paljon. Tämä näkyy siinä, että mitä vähemmän tarjonnasta tiedettiin, sitä useammin myös osallistumiskysymykseen vastattiin ”en tiedä”.

Taulukko 1. Lukiolaisten osallistuminen lukion tarjoamaan yhteistyöhön (%)	Osallistunut tai aikoo osallistua			
	Kyllä	En	En tiedä	N
Ei tietoa	8	37	55	725
Tarjoaa korkeakoulu yhteistyötä	13	36	51	501
Tarjoaa työelämä yhteistyötä	23	30	47	326
Tarjoaa molempia	40	25	35	1480

Tulokselle on kuitenkin olemassa myös potentiaalisia selityksiä. Näkyvätkö tässä esimerkiksi lukioiden erilaiset käynnissä olevat työelämäyhteistyön kehittämishankkeet¹, tai ovatko lukiolaiset kenties kiinnostuneempia

¹ Esim. LukioTeko-hanke 2016–2018. Lukion työelämäyhteistyön kehittäminen. <http://www.koulutustakuu.fi/lukioteko/>

osallistumaan työelämäyhteistyöhön kuin korkeakoulu yhteistyöhön? Toisaalta monilla paikkakunnilla lähin korkeakoulu saattaa sijaita melko kaukanakin, joten työelämän kanssa tehtävä yhteistyö on lukioden normaalin arjen kannalta helpompi toteuttaa.

SISU-hankkeen lukioille suunnatussa kyselyssä rehtorit saivat arvioida, kuinka suuri osa heidän opiskelijoistaan osallistuu yhteistyötoimintaan. Tulosten mukaan työelämän kanssa toteutettaville kursseille osallistutaan enemmän kuin korkeakoulun kanssa toteutettaville, mikä tukee edellä barometriaineistosta tekemiämme päätelmiä. Keskimäärin osallistujia arvioitiin kuitenkin olevan varsin vähän: korkeakoulukursseilla 10 prosenttia ja työelämän kanssa yhteistyössä toteutettavilla kursseilla hieman yli 20 prosenttia. Muuhun yhteistyöhön, kuten erilaisiin vierailuihin ja tapahtumiin, osallistuvat useammat nuoret, keskimäärin yli puolet lukion opiskelijoista. Koska varsin moni rehtori ei osannut antaa tarkkaa arviota tai jätti kokonaan vastaamatta, ei osallistumista voitu analysoida pätevästi lukion koon tai sijaintialueen pohjalta.

Nuorten jatkokoulutus suunnitelmien tila

Lukiolaisilta kysyttiin, missä vaiheessa heidän jatkokoulutus suunnitelmansa olivat kyselyhetkellä. Annetut vastausvaihtoehdot ja vastausten jakauma näkyvät taulukosta 2. Siitä nähdään, että vain 20 prosentilla on selkeät suunnitelmat jatko-opintojensa suhteen. Reilulla neljänneksellä (27 %) on mielessään useampia kiinnostavia vaihtoehtoja, joiden välillä he toistaiseksi pähkäilevät. Yllättävänkin moni (31 %) on soveltanut ”poissulkemistekniikkaa” (ks. Garam & Ahola 2001). Viidennes haluaisi jatkaa opintojaan, mutta ei ole asiaa vielä tarkemmin miettinyt. Vain muutama vastasi, ettei jatko-opiskelu kiinnosta lainkaan. Reilu kymmenes (13 %) kertoi lisäksi suunnittelevansa välivuoden pitämistä.²

Taulukko 2. Lukiolaisen jatko-opintosuunnitelmat

	N	%
Olen aina tiennyt, mitä koulutus alaa haen opiskelemaan.	582	20
Minulla on useita kiinnostavia hakuvaihtoehtoja, joista en osaa päättää.	819	27
Olen lähinnä sulkenut pois minulle sopimattomia koulutusvaihtoehtoja, ja jäljelle on jäänyt joitain aloja, jonne voisin hakeutua opiskelemaan.	940	31
Haluaisin jatkaa opintoja, mutta en ole vielä miettinyt koulutusta kovin tarkasti.	599	20
Jatko-opiskelu ei kiinnosta minua.	49	2
Yhteensä	2 989	100

² Tämä on selvästi vähemmän kuin Kun koulu loppuu -tutkimuksen vuosittaisessa vertailussa on saatu (TAT 2019). Syy tähän jää lähinnä arvailujen varaan, sillä TATin (Talous ja nuoret) T-Medialla teettämä vuosittainen kysely raportoidaan vain hyvin yleisellä tasolla.

Myös aiemmissa tutkimuksissa on saatu samansuuntaisia tuloksia. Garam ja Ahola (2001) tutkivat varsinaissuomalaisia abiturientteja, joista lähes 40 prosentilla oli selkeä käsitys siitä, mille alalle he tulisivat hakeutumaan. Lukiolaisbarometrin vastaajat ovat pääasiassa ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoista. Kolmatta tai neljättä vuotta opiskelleilla (N = 149) on selkeimmät suunnitelmat, mutta heistäkin vielä suurin osa pähkäilee useamman kiinnostuksen kohteen välillä tai miettii asiaa poissulkemalla epämieluisia vaihtoehtoja. Joka kuudes haluaisi jatkaa, mutta ei ollut vielä miettinyt asiaa tarkkaan. Kuten Garam ja Ahola omassa tutkimuksessaan toteavat, abiturientit kokevat lukion jälkeisen koulutusvalinnan niin vaikeaksi ja kauaskantoiseksi päätökseksi, että vaihtoehdot halutaan pitää auki ”viimeiseen asti” (Garam & Ahola 2001, 27).

Lukiolaisbarometrin aineistossa suunnitelmien selkeyteen ja suunnittelustrategiaan näyttäisivät vaikuttavan jonkin verran sekä vanhempien koulutus että oma peruskoulumenestys, kuten analyysimallissa oletimme. Korkeakoulutettujen vanhempien jälkeläisten jatkokoulutus suunnitelmat ovat selkeämpiä verrattuna niihin, joilla on vähemmän koulutetut vanhemmat. Samoin mitä parempi yläkoulun päättötodistuksen keskiarvo oppilaalla on, sitä selkeämpi on hänen suunnitelmansa jatko-opintojen suhteen.

Mitä selkiintymättömämmät lukiolaisen jatkokoulutus suunnitelmat ovat, sitä todennäköisemmin hän aikoo pitää väli vuoden. Kuitenkin myös niistä, joilla on selkeä suunnitelma, melkein joka kymmenes (8 %) suunnittelee pitävänsä väli vuoden. Tämäkin kertoo siitä, että rankan abivuoden ja ylioppilaskirjoitusten jälkeen moni ei heti halua lähteä korkeakoulujen pääsykokeisiin pönttäämään (vrt. Ahola 2012).

Voidaanko yhteistyöllä vaikuttaa lukiolaisten jatkokoulutusvalintoihin?

Edellä on jo käynyt ilmi, että lukiolaiset eivät tiedä kovinkaan hyvin, millaisia yhteistyömahdollisuuksia heidän koulunsa tarjoaa. Toisaalta asian voi ajatella kertovan myös siitä, että nykylukioiden arki on niin monimuotoista ja hektistä erilaisine toimintoineen ja mahdollisuuksineen, että mitään eroa ”normaalin” ja ”ekstratoiminnan” välillä ei enää ole tai sitä ei havaita. Mainittuun hektisyyteen ja lukion raskauteen liittyy varmaankin osaltaan se, että varsin harva kertoo osallistuneensa yhteistoimintaan (26 %) ja enemmistö (44 %) ei osaa sanoa, aikooko ehkä osallistua.

Barometriaineistolla on hankala selvittää, miten osallistuminen on vaikuttanut nuorten koulutus suunnitelmiin yleisellä tasolla, koska kysymysvaihtoehtona oli ”olen aina tiennyt”. Jos suunnitelmat ovat kiteytyneet, ei välttämättä ole tarvetta tai halua osallistua yhteistyötoimintaan. Tämä tuli ilmi myös rehtorikyselyssä. Suurin osa lukiolaisista haluaa keskittyä vain omalta kannaltaan tärkeisiin kirjoitettaviin aineisiin, eikä esimerkiksi TET-

toimintaan osallistuta. Yli puolet rehtoreista oli sitä mieltä, että on hyvin haastavaa motivoida lukiolaisia osallistumaan yhteistyöhön.

Selvimmän barometrikyselyn tuloksissa näkyy se, että niissä, jotka halusivat jatkaa opintojaan, mutta eivät ole vielä miettineet asiaa kovinkaan tarkasti, on vähiten osallistuneita tai aikovia ja eniten niitä, jotka eivät osaa sanoa. Tässäkin tietämättömyys ja päättämättömyys tavallaan kasautuvat.

Niitä, jotka olivat osallistuneet johonkin lukionsa tarjoamaan korkeakoulu- tai työelämäyhteistyöhön, kysyttiin, missä määrin kokemus oli vaikuttanut heidän ura- ja jatko-opintovalintoihinsa. Lähes puolet (46 %) ei osannut sanoa. Vajaa kolmannes (29 %) vastasi vaikutusta olleen ja neljännes (25 %), että vaikutusta ei ollut. Sukupuolella tai vanhempien koulutuksella ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä koettuihin vaikutuksiin.

Myös osallistumisen koettuihin vaikutuksiin näyttäisi olevan yhteydessä se, millaista yhteistyötä lukio tarjoaa. Lukiolaisten mielestä vaikutusta heidän ura- ja jatko-opintovalintoihinsa on selvästi enemmän silloin, kun lukio tarjoaa korkeakoulu- tai työelämäyhteistyötä (33 % on kokenut osallistumisen vaikuttaneen ja 44 % ei osannut sanoa) tai sekä korkeakoulu- että työelämäyhteistyötä (prosentit vastaavasti 31 ja 44). Jos lukio tarjoaa pelkkää työelämäyhteistyötä, vain 15 prosenttia oli kokenut sen vaikuttaneen ja 55 prosenttia vastasi ”en tiedä”. Näyttäisi siltä, että erityisesti korkeakoulu- tai työelämäyhteistyöhön osallistumisella on ollut jossain määrin vaikutusta lukiolaisten koulutussuunnitelmiin. Päähavainto kuitenkin on, että aika harva osallistuu ja heistä vielä harvempi kokee osallistumisen vaikuttaneen jatkosuunnitelmiinsa.

SISU-hankkeen lukiokyselyssä rehtoreita pyydettiin arvioimaan yhteistyön vaikutuksia suhteessa niille asetettuihin politiikkatavoitteisiin. Tulosten mukaan rehtoreilla on varsin vahva käsitys, että yhteistyöllä voidaan vaikuttaa lukiolaisten koulutuspreferensseihin ja -valintoihin. Sen sijaan hakupainealojen koulutuskysyntään ja sukupuolittuneisiin koulutus- ja ammattirakenteisiin vaikuttaminen arvioitiin selvästi vaikeammaksi. Noin 70–80 prosenttia rehtoreista on sitä mieltä, että korkeakoulu- tai työelämäyhteistyöllä voidaan vaikuttaa paljon tai melko paljon lukiolaisten koulutus- ja urasuunnitelmiin sekä valintoihin. Jossain määrin vähemmän uskotaan siihen, että yhteistyöllä voidaan vaikuttaa varsinaiseen sijoittumiseen korkeakoulutukseen. Vain joka viides uskoo, että korkeakoulu- tai työelämäyhteistyöllä voitaisiin vaikuttaa hakupainealojen koulutuskysynnän tasaantumiseen tai sukupuolten mukaan eriytyneisiin koulutusvalintoihin. Rehtorien mielestä kaiken kaikkiaan korkeakoulu- tai työelämäyhteistyöllä voitaisiin vaikuttaa enemmän lukiolaisten jatko-opintovalintoihin ja urasuunnitelmiin kuin työelämäyhteistyöllä.

Johtopäätökset

Lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyön lisäämisen ja sille asetettujen politiikkatavoitteiden näkökulmasta lukiolaisbarometrin tulokset eivät näytä kovin lupaavilta. Varsin moni opiskelija ei tiedä tai tunnista lukionsa tarjoamia yhteistyömahdollisuuksia. Harva on tällaiseen toimintaan osallistunut, ja vielä harvempi kertoo, että sillä olisi ollut vaikutusta hänen koulutus- ja urasuunnitelmiinsa.

Osallistuminen näyttäisi olevan ennen kaikkea kiinni siitä, mitä lukiolla on tarjottavanaan ja miten hyvin eri mahdollisuudet ja vaihtoehdot ovat lukiolaisten tiedossa. Yhteistyön lisäämisellä, mikä on uudistetun lukiolain tavoitteena, voidaan todennäköisesti lisätä myös osallistumista. Erilaiset yhteistyömuodot ja -opinnot täytyy kuitenkin nivoa lukio-opintoihin niin, etteivät ne entisestään kuormita jo muutoinkin stressistä kärsiviä lukiolaisia (Ahola ym. 2020; vrt. TAT 2019). Avainasemassa tulee olemaan uusi Lukion opetussuunnitelman perusteet, jossa hyvinvointiosaaminen on nostettu yhdeksi laaja-alaisen osaamisen alueista. Ratkaisevaa on myös se, miten opetussuunnitelman perusteiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyötä koskevat tavoitteet jalkautetaan paikallisiin opetussuunnitelmiin. (LOPS 2019.)

SISU-hankkeen rehtorikyselyn tulokset tukevat monilta osin lukiolaisbarometrissa tekemiämme päätelmiä. Vaikka kyselyn perusteella korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö on lukioissa jo varsin vakiintunutta toimintaa, erityisesti yhteistyössä järjestetyille kursseille osallistuminen on toistaiseksi pienen piirin toimintaa. Sen sijaan abipäivien tyypisiin tutustumisiin ja tapahtumiin osallistutaan joukolla silloin, kun lukio sijaitsee korkeakoulupaikkakunnalla.

Sekä rehtorikyselyn että barometrikyselyn tulosten perusteella haasteena on tehdä yhteistyötoiminnasta entistä systemaattisempaa ja näkyvämpää. Rehtorikyselyn mukaan valtaosassa lukioista on jo sellaista yhteistyötä, josta lukiolaiselle kertyy kurssisuorituksia. Osalla on vielä edessä toiminnan käynnistäminen ja sopivien yhteistyömuotojen löytäminen. Opetusministeriön yhteistyötä pohtinut työryhmä esittää, että verkko-opiskelu ja muut digitaaliset ratkaisut ovat avainasemassa, jotta lukiolain tavoitteet saadaan valtakunnallisesti toteutettua (OKM 2019).

Vaikka lukiolaisbarometrin vastaajat ovat pääosin ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoita, yllättävän harvalla on selkeät suunnitelmat jatko-opintojensa varalle. Valtaosalla päätöksentekoprosessi elää korkeakoulujen yhteishakuun ja siihen asti, kunnes oma ylioppilastutkintomenestys on selvillä. Osalla mietintä jatkuu vielä mahdollisen välivuoden aikana. Tässä katsannossa yhteistyöllä ja siitä lukiolaiselle kertyvillä kokemuksilla voisi hyvinkin olla vaikutusta hänen koulutus- ja urasuunnitelmiinsa. On kuitenkin vaikea arvioida, olisivatko vaikutukset

sellaisia, että ne tukevat yhteistyölle asetettuja politiikkatavoitteita, vai vahvistaako toiminta jo olemassa olevia koulutukseen hakeutumisen rakenteita. Rehtorikyselyn mukaan eniten korkeakoulu-yhteistyötä tehdään matemaattis-luonnontieteellisten aineiden parissa, joten voi olla, että aloista jo alun perin kiinnostuneet osallistuvat yhteistyössä toteutetuille kursseille.

Kun ajatellaan nuorten jatkokoulutusvalintoja ja niihin liittyviä päätöksentekoprosesseja, barometrikyselyn tulokset tukevat entistä joustavampien koulutuspolkujen ja jatkokoulutusväylien kehittämistä. Korkeakoulujen opiskelijavalintojen uudistamisessa tällaisia ovat esimerkiksi avoimen korkeakouluopetuksen väylä sekä yhteistyöopintoihin perustuvat suoravalintaväylät. Välivuoden viettäjiä syyllistämisen sijaan pitäisi luottaa siihen, että nuoren suunnitelmien selkiytyminen ja välivuoden aikana mahdollisesti kerätyt opintopisteet johtavat lopulta kaikkien uudistusten tavoitteena olevaan opintojen nopeutumiseen.

Lähteet

- Ahola, S. 1995. Eliitin yliopistosta massojen korkeakoulutukseen. Korkeakoulutuksen muuttuva asema yhteiskunnallisen valikoinnin järjestelmänä. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 30. väitöskirja.
- Ahola, S. 2012. Yliopisto-opintojen pitkittyminen korkeakoulupoliittisena ongelmana. Teoksessa: Aittola, Helena & Saarinen, Taina (toim.) Kannattaako korkeakoulutus. Artikkelikokoelma Korkeakoulututkimuksen XI kansallisesta symposiumista 22.–23.8.2011. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 73–91.
- Ahola, S. 2019. Yliopistojen (tuntemattomat?) opiskelijavalinnat – politiikkaa toiveiden ja todellisuuden välimaastossa. Teoksessa J. Ursin & R. Muhonen (toim.) Tuntematon korkeakoulutus. Artikkelikokoelma Korkeakoulututkimuksen XIII kansallisesta symposiumista 31.8.–1.9.2017. Jyväskylän yliopisto.
- Ahola, S. ym. 2020. Lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja x/2020. <https://tietokayttoon.fi/julkaisut/raportit> (tulossa).
- Ahola, S., Asplund, R. & Vanhala, P. 2018. Opiskelijavalinnat ja korkeakouluopintojen nopeuttaminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 25/2018. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=25605>
- Ahola, S. & Nurmi, J. 1995. Kilpahaku korkeakoulutukseen. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 31. Turku: Turun yliopisto.
- Ahola, S. & Spoo, J. 2019. Todistusvalinnat ja opintojen nopeuttamispolitiikka - tapaus kauppatiede. Tiedepolitiikka 44 (1), 7-22.
- Ahola, S. & Tolonen, J. 2013. Katsaus koulutusalan periytymiseen suomalaisilla yliopisto-opiskelijoilla. Tiedepolitiikka 38 (3), 47-56.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. 1977. Reproduction in education, society, and culture. Beverly Hills, CA: Sage.

- Galli, L. & Ahola, S. 2011. Opiskelijänäkökulma tutkinno uudistukseen. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 77. Turku: Turun yliopisto.
- Garam, I. & Ahola, S. 2001. Suuntana tulevaisuus. Tutkimus varsinaissuomalaisen abiturienttien koulutustoiveista, suunnitelmista sekä niiden taustalla olevista käsityksistä. Turku: Länsi-Suomen lääninhallituksen julkaisuja.
- Germeijs, V., Luyckx, K., Notelaers, G., Goossens, L. & Verschueren, K. 2012. Choosing a major in higher education: Profiles of students' decision-making process. *Contemporary Educational Psychology* 37, 229–239.
- Germeijs, V. & Verschueren, K. 2006. High School Students' Career Decision-Making Process: Development and Validation of the Study Choice Task Inventory. *Journal of Career Assessment* 14 (4), 449–471.
- Hallitusohjelma 2019. Osallistava ja osaava Suomi –sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Antti Rinteen hallitusohjelma 6.6.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019/23.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161662>
- Hautamäki, J., Säkkinen, T., Tenhunen, M.-J., Ursin, J., Vuorinen, J., Kamppi, P. & Knubb-Manninen, G. 2012. Lukion tuottamat jatkokoulutusvalmiudet korkeakoulutuksen näkökulmasta. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 59. Jyväskylä.
- HE 41/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle lukiolaiksi sekä laeiksi ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain muuttamisesta.
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180041.pdf>
- Holmegaard, H.T., Ulriksen, L.M. & Madsen, L.M. 2014. The Process of Choosing What to Study: A Longitudinal Study of Upper Secondary Students' Identity Work When Choosing Higher Education. *Scandinavian Journal of Educational Research* 58 (1), 21–40.
- Kiviniemi, K. 2015. ”Työelämään me jokainen pyrimme”. Kokkolan lukioiden opiskelijoiden työ-elämäorientaation kehittäjinä. Jyväskylän yliopisto. Kokkola: Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
- Krezel, J. & Krezel, Z.A. 2017. Social Influence and Student choice of higher education institution. *Journal of Education Culture and Society* 2, 116–130.
- Leppel, K., Williams, M.L. & Waldauer, C. 2001. The Impact of Parental Occupation and Socioeconomic Status on Choice of College Major. *Journal of Family and Economic Issues* 22 (4), 373–394.
- LOPS 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2019:2a.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf
- Lukion suunta 2009. https://lukio.fi/lukio.fi/wp-content/uploads/2015/04/lukion_suunta_2009.pdf
- Nori, H. 2011. Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa. Turku: Turun yliopiston julkaisuja C:309.
- Ojala, K. & Ahola, S. 2008. Ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot. Kokeilusta kokemukseen. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 71. Turku: Turun yliopisto.

OKM. 2017. Lukioselvitys. Kooste lukion nykytilaa ja kehittämistarpeita koskevista selvityksistä ja tutkimuksista. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:49.

OKM 2019. Katse korkealle. Näkökulmia lukioiden ja korkeakoulujen yhteistyöhön. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:6. SA 714/2018. Suomen säädöskokoelma. Lukiolaki.

Super, D.E. 1980. A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development. Journal of Vocational Behavior 16, 282–298.

TAT (Talous ja Nuoret). 2019. Kun koulu loppuu -nuorten tulevaisuusraportti.
<https://www.kunkoululoppuu.fi/tutkimus/>

Thomsen, J.P. 2012. Exploring the heterogeneity of class in higher education: social and cultural differentiation in Danish university programmes. British Journal of Sociology of Education 33 (4), 565–585.

OPISKELUN JA KOULUTUKSEN TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Lapinrinne 2, 00180 Helsinki

Y-tunnus: 0829910-7

posti@otus.fi

www.otus.fi

